

Saša Nedeljković*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

sneljk@f.bg.ac.rs

Od lokalnog i regionalnog do nacionalnog: konstrukcija identiteta Karaševaca u XXI veku*

Apstrakt: Karaševski identitet do sada uglavnom nije bio predmet istraživanja sociokulturnih antropologa. Zbog toga je u ovom radu učinjen pokušaj da se taj problem osvetli i sa pozicija pomenute discipline. Analizirana je promena u načinu izjašnjavanja Karaševaca kroz istoriju, ali i proučen proces konstruisanja savremene identitetske formule Karaševaca na institucionalnom nivou, kao i primena i razrada identitetskih formula na interaktivnom i individualnom nivou identifikacije. Osim terenskog istraživanja, koje je sprovedeno tokom 2015. i 2016. godine u Karaševu, građa je sakupljena putem pregleda medijskih izveštaja, ali i posmatranjem fejsbuk naloga Karaševaca.

Ključne reči: Karaševci, Hrvatska, Srbija, Rumunija, etnički identitet, nacionalni identitet, kultura

Etnički identitet Karaševaca prilično je neistražen problem, kome se tek poslednjih godina posvećuje nešto veća pažnja.¹ Mogu se izdvojiti tri preovlađujuća tipa dosadašnjih istraživanja identiteta Karaševaca. Prvi tip, prilikom pokušaja rešavanja pitanja etničkog i nacionalnog identiteta Karaševaca, polazi od i završava s izjašnjavanjem Karaševaca na zvaničnim popisima stanovništva.

* Rad je rezultat rada na projektu „Transformacija kulturnih identiteta u savremenoj Srbiji i Evropska Unija”, koji finansira Ministarstvo za nauku Republike Srbije pod brojem 177018.

¹ Karaševci su grupa južnoslovenskog porekla, katoličke veroispovesti i torlačkog dijalekta, koja nastanjuje rumunski deo Banata kod grada Rešice od 14. ili 15. veka. Nastanjuju sele Karaševo, Klokočić, Lupak, Ravnik, Vodnik, Nermid i Jabalča. Ima ih oko 6–7000, i danas se uglavnom izjašnjavaju kao Hrvati. U prošlosti su bili tačka spora između hrvatskih, srpskih i bugarskih naučnika i političara. Mnogi Karaševci su se nakon sloma komunizma u Rumuniji odselili u zapadnu Evropu, ali ih ima i u Vojvodini i Hrvatskoj. Prvobitno poreklo Karaševaca se vezuje kako za oblast Kosova i Metohije, tako i za istočnu Srbiju, pojedine delove Hrvatske i Bosne (vidi Birta 1993).

Međutim, iako važan pokazatelj, način izjašnjavanja nije jedini, a nije ni dovoljan da bi se na osnovu njega moglo bilo šta konkretnije reći o karaševskom identitetu, tj. nije dovoljan da bi se ta zajednica stvarno razumela.² Izjašnjavanje stanovništva često je više posledica raznih političkih procesa, nego što je rezultat kulturnih i identitetskih činjenica. Ovaj formalno pravni tip tumačenja ponekad biva dopunjen analizom pojedinih manifestacija karaševskog identiteta, i to uglavnom interpretiranim od strane autsajdera, dakle „objektivno”, putem deskripcije. Obeležje ovakvih pristupa bilo je, s jedne strane, nerazumevanje lokalnog konteksta a, s druge strane, pokušaj tumačenja posmatranih manifestacija u kontekstu širih, konstruisanih i politički zainteresovanih celina. Treći tip ima naglašeno istorijski karakter, tj. on problem karaševskog identiteta isključivo razmatra s evolucionističkih pozicija, pokušavajući da poveže sadašnji oblik identiteta s etnogenetskim procesima u prošlosti, tražeći legitimizaciju trenutne identitetske formule u poreklu ove grupe. Sva tri pomenuta tipa ili nivoa istraživanja imaju ozbiljne nedostatke i ograničenja. Međutim, upravo na takvim, uglavnom zastarelim teorijsko-metodološkim postupcima podložnim politizaciji, gradi se slika ove zajednice koja onda biva široko prezentovana kao naučna, i kao takva prihvaćena u javnosti (o dosadašnjim proučavanjima Karaševaca vidi više u Birta 1993, Radan 1994, Cretan i dr 2014). Nema sumnje da to proizvodi brojne nesporazume. Zbog toga je neophodno ovom problemu prići i sa pozicija savremenih naučnih postavki koje bi, ako ništa drugo, bar omogućile proveru dosadašnjih rezultata, a možda i dovele do otkrića aspekata karaševskog identiteta koji do sada nisu zapaženi, ili ponudile interpretacije koje bi osvetlile drugačije dimenzije ovog identiteta.

Zbog toga je tokom 2015. i 2016. godine sprovedeno antropološko istraživanje sa ciljem da se identitet Karaševaca prouči na sveobuhvatan i savremen način. Pošlo se od stava da se rezultati dosadašnjih istraživanja moraju dopuniti ispitivanjem stavova samih aktera o raznim pojavama ili procesima, ali i ispitivanjem ponašanja ili društvene prakse, tj. ispitivanjem manifestovanja etničkog i nacionalnog identiteta. Osim toga, posebna slabost dosadašnjih istraživanja bila je u neprepoznavanju, ili, zarad političkih ciljeva, svesnom poistovećivanju različitih nivoa etničkog identiteta. Identitet karaševske grupe mora se podeliti na institucionalni, interaktivni i individualni nivo, tako da se posebna istraživanja vrše na svakom od tih nivoa, ali i da se prati korespondira-

---

² Iako niko ne dovodi u pitanje pravo ljudi da se izjašnjavaju kako žele, postoje ozbiljne teorijske rasprave koje ukazuju na problematičnost kako ideje popisa uopšte, tako i metodologije koja se prilikom popisa koristi, ali i metodologije čitanja rezultata na popisima. Predmet rasprava je naročito uticaj politike popisa na identitet malih zajednica. Preko popisa stanovništva države modeluju svest, kontrolišu stanovništvo i ojačavaju svoju moć simplifikujući stvarnost i unificirajući kulturu (vidi Kertzer and Arel 2002).

nje i/ili međudejstvo identitetskih procesa na svakom od tih nivoa (o problemu raslojavanja etničkog identiteta vidi više u Petrović 1988). Dok se na prvom, institucionalnom, utvrđuje šta zvanični predstavnici zajednice misle i govore o identitetu svoje zajednice, dotle se na individualnom nivou pokazuje kako pojedinci, obični pripadnici, doživljavaju sopstveni identitet, kako primaju, tumače i primenjuju modele koji im se s institucionalnog nivoa nameću ili preporučuju, odnosno koliko se njihova percepcija u tom smislu razlikuje od one koja postoji na institucionalnom nivou. Interaktivni nivo se odnosi na suočavanje različitih pojedinačnih percepcija, i na način na koji se nečije mišljenje razvija pod uticajem drugih mišljenja. Na svakom od tih nivoa moguće je pronalaziti iste uticaje, ali i posebne okolnosti pod kojima se gradi određena identitetska formula. Pored pomenutih aspekata identiteta, svakako uvek treba obratiti pažnju i na odnos između objektivnih (vidljivih, merljivih) parametara identiteta (jezik, religija, običaji), s jedne strane, i subjektivnog osećaja ili doživljaja samih aktera s druge strane. U skladu sa tim, treba uvek sučeljavati deskriptivni (koji dolazi izvana) i askriptivni ugao (koji primenjuju sami akteri) gledanja na identitet.

Na osnovu prethodno stečenih znanja nema razloga da se veruje da je karaševski identitet drugačiji od identiteta drugih etničkih grupa. Zato se mora poći od pretpostavke da se karaševski identitet konstruiše i situaciono upotrebljava u svrhu ostvarivanja različitih ciljeva ili interesa. Potvrda za to mora se tražiti kroz precizno prepoznavanje, izdvajanje, definisanje i sistematizaciju aktuelnih uticaja koji uobličavaju karaševski identitet. Takav pristup omogućava prepoznavanje različitih faktora i njihov razvoj unutar razumno ograničenog istorijskog perioda, kao i njihovo međudejstvo.

Način izjašnjavanja

Postoje izvesna svedočanstva da su se neki Karaševci u prošlosti izjašnjavali kao Srbi, neki kao Hrvati, a neki samo kao Karaševci.³ Danas je situacija suštinski ista, ali je bročani odnos između pristalica različitih opcija znatno promenjen u korist Hrvata. U poređnom analizom podataka i rezultata na popisima stanovništva od 1880. godine do 2011. godine, Cretan, Kun i Vesalon utvrđuju da se u pogledu jezika i etničke osnove nisu dešavale bitnije promene, ali da se etnička identifikacija menjala u značajnoj meri: od 1880. do 1930. godine u karaševskoj oblasti dominantan je bio proces menjanja svog dotadašnjeg srpskog ili hrvatskog identiteta u karaševski (Karaševci su se umesto Srbi i Hrvati izjašnjavali kao Karaševci); od 1930. do 1989. godine Karaševci su se pretežno, umesto kao Karaševci, počeli izjašnjavati kao Srbi i Hrvati; od 1990. do 1992.

³ Ivan Birta u svojoj monografiji (1993) navodi kako se karaševski intelektualac Todor Birta u XIX veku izjašnjavao kao „stari rođeni Serbin”.

godine Karaševci se opet vraćaju staroj tendenciji i izjašnjavaju se mahom kao Karaševci; od 1992. do 2002. tekao je proces masovnog prelaženja Karaševaca u Hrvate (vidi Cretan i dr 2014). Čak 75% onih koji se danas izjašnjavaju kao Hrvati u Rumuniji u prošlosti su se izjašnjavali kao Karaševci. Zanimljiv u tom smislu jeste i podatak da je među Karaševcima na popisu 2002. postojala izvesna razlika između broja onih koji se izjašnjavaju kao Hrvati, i broja onih koji su izjavili da im je maternji jezik hrvatski: više od pet procenata onih koji su se izjasnili kao Hrvati, nisu smatrali da je njihov maternji jezik hrvatski. ⁴

⁴ Vidi <http://www.docfoc.com/croats-serbs-or-simply-karasevci-three-ethnical-national-identities-within> (pregledano u novembru 2016). Paradigmatičan je u tom smislu primer jednog karaševskog pesnika koji piše na dva jezika: na karaševskom i na rumunskom. Na karaševskom, po sopstvenim rečima, piše o svakodnevni pojavama, o životnim navikama, o tradiciji, o porodici. Njegova je karaševska poezija emotivna, ali samorazumevaјуća. On kroz nju razume sebe i vidi sebe u odnosu sa prirodnom sredinom, ali i sa svojim sunarodnicima. Kroz karaševski govor on dotiče najdublje i najviše slojeve svoje egzistencije, ali samo kroz atmosferu, intuiciju i osećanja. Tu same reči nisu presudne, kao ni dublja intelektualna razrada. To, međutim, nije dovoljno ovom karaševskom pesniku. On želi i šire priznanje, želi da filozofski artikuliše svoju ideju. On želi da se predstavi, da ga svet prepozna i razume. Zato, kada želi da piše o apstraktnim temama ili o filozofskim problemima on ne može da se osloni na karaševski govor. On mora da posegne za rumunskim jezikom. To čini iz dva razloga. Kao prvo, karaševski govor je „siromašan” i na njemu se ne mogu izraziti visoka kultura i složeni fenomeni i procesi. Kao drugo, Karaševaca je malo te bi, čak i da je karaševski govor razvijen, njegova publika bila mala a njegova književnost bi ostala nepoznata širim masama. Zato je njegov opus, u izvesnom smislu, podeljen na emotivni karaševski, i intelektualni rumunski. Njegovo pesničko stvaralaštvo je postalo svojevrstan simbol karaševske borbe za priznavanje od strane hrvatske nacije, odnosno postalo je paradigma instrumentalizacije karaševskog identiteta. U predgovoru njegove knjige pesama na hrvatskom jedna poznata hrvatska etnografkinja i folkloristkinja je ispričala dirljivu priču o pripadniku hrvatske manjine u Rumuniji, pesniku, koga je slučajno upoznala, koji joj se žalio kako nije imao priliku da uči hrvatski jezik te zbog toga piše na rumunskom. On joj je pokazao svoju vojnu knjižicu u kojoj stoji da je on Hrvat (Croat). Ona mu je pomogla da popravi svoj hrvatski jezik i prilagodi ga savremenom hrvatskom jeziku darujući mu veći broj hrvatskih knjiga, ali mu je pomogla i oko objavljivanja knjige pesama u Zagrebu: sakupila je novac za štampanje, obezbedila renomiranog pisca pogovora i organizovala gotovo holivudsku promociju sa renomiranim glumcima i pevačima. Ona piše kako je ovaj pesnik bio iskreno dirnut od suza kada je prvi put došao u Zagreb (Novak 1996). U njegovoj knjizi pesama nazvan je Hrvatom, a njegov jezik arhaičnim hrvatskim. Danas, gotovo dvadeset godina kasnije, on ne priznaje da piše na hrvatskom, već govori da je to „karaševski jezik”. Takođe, ne priznaje da su Karaševci Hrvati, već govori da je to poseban slovenski sloj. Za svoj boravak u Hrvatskoj kaže da se tamo osećao kao stranac, tj. kao Rumun. Rekao nam je da se u Vršku osećao znatno bolje nego u Zagrebu. Kada bi fudbalsku utakmicu igrale hrvatska i rumunska reprezentacija, kaže, navijao bi za Rumuniju. Inače, njegova zbirka pesama je, iako štampana u Zagrebu, pisana ekavicom.

Karaševska sela pokazuju zanimljivu i individualno obojenu dinamiku menjanja identitetske formule. Na primer, samo je u Nermiđu i Ravniku primećena tendencija da, između popisa 2002. i 2011, dođe do povećanja broja onih koji se izjašnjavaju kao Karaševci, a na uštrb broja Hrvata. Broj „povratnika” nije veliki, ali je pojava sama po sebi zanimljiva. U Karaševu je proces pretvaranja Karaševaca u Hrvate zaustavljen, i brojčani odnos između Karaševaca i Hrvata je bio stabilan između 2002. i 2011. Dok je u Jabalču, Vodniku i Karaševu proces prelaženja u hrvatsku naciju zaustavljen u periodu između 1992. i 2002 (u Vodniku i Jabalču je zaustavljen zato što je broj Hrvata dostigao gotovo 100% stanovništva), u Klokotiću i Lupaku je nastavljen, tako da je tamo Hrvata 2011. bilo znatno više nego 2002. (Cretan i dr 2014). Selo Karaševo je zanimljivo u još jednom pogledu. Naime, dok je u drugim selima tokom popisa 1992. godine broj Hrvata i Karaševaca bio približno isti, dotle se u Karaševu 1992. gotovo 90% stanovnika izjasnilo kao Karaševci. Karaševo je, dakle, bilo centar odbrane nezavisnog karaševskog identiteta. Već na popisu 2002. situacija se potpuno obrnula: Hrvata je tada u Karaševu bilo oko 90%, a Karaševaca 10%. Promena u pogledu nacionalnog izjašnjavanja je tako u Karaševu izvršena najbrže, mada ne i najefikasnije, budući da tamo još uvek postoji značajan broj onih koji ne prihvataju hrvatski identitet, za razliku od nekih drugih sela gde više nema nikakvog otpora ili dileme (Vodnik i Jabalče).

Antropološko proučavanje identiteta Karaševaca omogućava nam da pomenute rezultate relativizujemo i pokažemo u kojoj meri oni zavise od konteksta izjašnjavanja. Percepcija i prezentacija sopstvene nacionalne pripadnosti se kod Karaševaca menja u zavisnosti od situacije. Naime, na zvaničnim popisima nalazimo sliku etničkog/nacionalnog identiteta Karaševaca koja se ne poklapa sa slikom koju dobijamo u drugim situacijama. Ukoliko Karaševce ispitujemo o njihovom identitetu dok borave u stranim sredinama, recimo u Hrvatskoj, Srbiji ili zapadnoj Evropi, dok su u poseti ili na privremenom radu, dobićemo sasvim drugačiju sliku od pomenute. Treću sliku dobićemo ako Karaševce neobavezno ispitujemo u samom Karaševu. Karaševski identitet se, dakle, menja u skladu sa tim ko ih ispituje, gde, kako, kada i zašto.

U Karaševskim selima, prilikom susreta sa strancima, Karaševci se izjašnjavaju kao Karaševci, i retko ko će za sebe u neformalnom razgovoru reći da je nešto drugo, Hrvat, recimo. Takođe, sigurno neće reći ni da je Srbin. Ukoliko boravi u Hrvatskoj, Karaševac će se najčešće izjašnjavati kao Hrvat ili Rumun, a u Srbiji kao Srbin ili Rumun. U zapadnoj Evropi će se verovatno izjašnjavati kao Hrvat ili Rumun. U ovim stranim sredinama, gde naziv karaševske zajednice nije funkcionalan u svrhu samoreprezentacije ili kao klasifikacijsko sredstvo, Karaševci se služe onom klasifikacijom koja im je najbliža, ili onom za koju smatraju da će zemlji prijema biti najrazumljivija, odnosno posegnuće za onom za koju smatraju da će im doneti najviše koristi ili za onom koja će im naneti

najmanje štete. U svom mestu boravišta, međutim, oni sebe prepoznaju kao posebne u odnosu na sve nacije kojima bi mogli pripadati i prednost pridaju svojoj tradicionalnoj i regionalno usmerenoj identitetskoj formuli.

Institucionalni nivo identifikacije

Kada je reč o institucionalnom nivou identifikacije, o njemu se dosta informacija može naći u medijima⁵. Posete karaševskih učenika svojim kolegama u Hrvatskoj, i uzvratne posete, zabeležene su uglavnom u slabije čitanim medijima u Hrvatskoj, ali i u „Hrvatskoj grančici”, glasilu *Zajedništva Hrvata*. Pri tim posetama ističe se da je to poseta „pripadnika hrvatske manjine domovini svojih predaka”, a redovno te posete predvode sveštenici iz Karaševa i predstavnici jednog od dva politička udruženja Karaševaca u Rumuniji. Karaševci imaju dva politička udruženja (*Zajedništvo Hrvata* i *Demokratski savez Hrvata u Rumuniji*), koja se veoma često ponašaju kao rivali. Njihov rivalitet ogleda se, između ostalog, i u pogledu učestalosti i intenziteta uspostavljenih veza sa Hrvatskom. Zajedničke folklorne manifestacije karaševskih i hrvatskih folklornih društava su takođe postale „tradicionalne”. Postoje i drugi pokazatelji identiteta na ovom nivou. Istraživački tim⁶ je imao privilegiju da pogleda knjigu utisaka samostana u Ravniku, koji danas služi i kao neka vrsta prenoćišta za sve zvanične posetioce karaševskih sela. Tamo su svi posetioći zamoljeni da napišu kratku poruku svojim domaćinima kako bi se sačuvala uspomena na njihov boravak.

Svi listovi u tom „spomenaru” imaju gotovo istu strukturu. Prvo, na vrhu stranice, domaćini na rumunskom napišu ko je ostavio zapis i kada. Zatim ispod toga posetilac piše ono što želi. Uglavnom su posetioći bili iz različitih udruženja iz Hrvatske, ali ima nekoliko i iz Rumunije. Očigledno je da je ideja o ovom spomenaru nastala nedavno, budući da su najstariji zapisi iz 2015. godine. Tako župnici iz Hrvatske, prilikom svoje posete 2015. godine, između ostalog pišu: „Zadivljeni smo Vašom ustrajnošću u vjeri i čuvanju hrvatskog jezika i kulture vaše zajednice, a tako daleko od domovine Hrvatske”. Predstavnici Matice iseljenika Hrvatske iste godine pišu: „Veseli me da se Hrvati drže zajedno i da nastoje očuvati svoj identitet”. KLD iz Rešetara iz Hrvatske ostavilo je, takođe 2015, zapis u kome se, između ostalog, kaže: „Nadamo se da ćemo u mnogim idućim susretima međusobno se povezati i raditi na promoviranju hrvatskog

⁵ <http://direktno.hr/en/2014/dijaspora/46265/U%C4%8Denici-pripadnici-hrvatske-manjine-prvi-puta-u-domovini-svojih-predaka.htm>; http://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorila_vijesti/hrvatska_i_svijet/svijet/hrvati_u_rumunjskoj/.

⁶ Istraživački tim su, pored mene, činili i Biljana Sikimić, naučna savetnica Balkanološkog Instituta SANU, i etnolozi i antropolozi: Aleksandar Antunović, Jelena Ćuković, Dalibor Mergel i Anja Zlatović.

jezika i hrvatskog identiteta". Za razliku od ovih nacionalno uzdižućih poruka, predstavnici Dobrovoljnog vatrogasnog društva iz Rešetara su ostavili „profane” poruke u kojima pišu kako su se lepo proveli, kako je narod gostoprimljiv i da bi voleli ponovo da dođu. Ovde je primetno da postoje pokušaji stvaranja institucionalnih veza koje direktno utiču na nacionalni identitet, ali i veza koje to rade indirektno, kroz stvaranje mreže odnosa između raznih civilnih udruženja.

Prevođenje ili uvođenje jedne male lokalne zajednice u veliki nacionalni sistem može se pratiti na nekoliko planova. U slučaju uvođenja Karaševaca u hrvatski nacionalni sistem taj je proces zanimljivo posmatrati na dva plana: na planu jezika i na planu muzike. U ovoj studiji nisam u mogućnosti da se detaljno pozabavim analizom ovog procesa, ali ću pokušati da istaknem njegove glavne karakteristike. Izdvojeno je četiri različita domena koja se prilikom proučavanja promena u sferi jezika mogu upoređivati:

Upotreba jezika u crkvenim poslovima i ritualima

- 1) Svakodnevni govor Karaševaca
- 2) Govor u narodnim umotvorinama ili u usmenim predanjima
- 3) Jezik u pisanim dokumentima

U dosadašnjim studijama o Karaševcima kao posebno interesantan za antropološku nauku izdvaja se proces kroatizacije karaševskog govora koji se intenzivirao poslednjih decenija. Na osnovu rezultata istraživanja Ivana Birte i razgovora sa Karaševcima mogu se prepoznati dva uža procesa koji potpomažu uvođenje karaševskog govora u hrvatski jezički korpus:

- 1) Uvođenje ili intenziviranje upotrebe ikavice, jekavice i ijekavice u svakodnevnom životu. Na primer, kako navodi Birta, napev „Ave Maria stella” koga Karaševci pevaju i znaju pod imenom „Oj Marijo, zvezdo mora”, pevan je u svim karaševskim crkvama, ali samo na ekavici. Danas katolički sveštenici u Karaševu pokušavaju da u tom smislu nametnu jekavicu.
- 2) Obogaćivanje karaševskog govora hrvatskim rečima koje tradicionalno nisu bile u upotrebi u karaševskoj oblasti. Na primer, danas katolički sveštenici pokušavaju da uvedu u karaševski govor hrvatske nazive za mesece, što izaziva izvestan otpor stanovništva.

Prepoznato je pet glavnih medija putem kojih se vrši približavanje karaševskog jezika hrvatskom književnom jeziku, odnosno medija koji su uticali na menjanje ili prilagođavanje karaševskog govora tako da se on može podvesti pod neku od varijanti hrvatskog jezika:

- 1) Sveštenstvo, koje se obrazuje u Hrvatskoj, dolazi iz Hrvatske, ili je pod uticajem Hrvatske.
- 2) Školski udžbenici koji se štampaju u Hrvatskoj

- 3) Časopisi i knjige koji stižu iz Hrvatske
- 4) Folklorne manifestacije koje su pomognute folklornim udruženjima iz Hrvatske
- 5) Kulturni poslenici ili radnici (bibliotekari, učitelji, pesnici) se usavršavaju u Hrvatskoj

Na planu muzike situacija je još zanimljivija. Dok su se u prošlosti, kao instrumenti muzičkih sastava koji su svirali na slavljinama, uglavnom koristili violina i kontrabas, dotle se u novije doba počinje obilato koristiti harmonika. Međutim, tokom 90-tih godina, pod uticajem hrvatske propagande, počinje se na institucionalnom nivou praviti dihotomija harmonika vs. tamburica. Počinje se, s jedne strane, sa pritiscima da se odbaci harmonika kao srpski instrument dok se, s druge strane, promovise tamburica kao „tradicionalno” hrvatski instrument. U tom smislu oformljen je 2015. i tamburaški orkestar, pod pokroviteljstvom katoličkih sveštenika u Karaševu, gde deca počinju da uče da sviraju hrvatske narodne pesme na ovom instrumentu, iako ni taj instrument, ni hrvatske narodne pesme, nikada nisu bili deo muzičke tradicije ovog kraja (vidi Blažanović/Vukobratović 2017).

Individualni i interaktivni nivoi identifikacije

Direktnim ispitivanjem stavova Karaševaca, kojima su se želeli ispitati individualni i interaktivni nivo identifikacije, dobijena je jedna prilično nejasna slika karaševskog identiteta. Situacija u kojoj je vršeno istraživanje nije bila pogodna za dobijanje vrednih ili tačnih rezultata. Činjenica da su istraživači iz Srbije, a da se Karaševci izjašnjavaju kao Hrvati, bila je veliki ograničavajući faktor. Jedan broj Karaševaca nije pristao da bude intervjuisan, dok su drugi pristali, ali su prilikom intervjuja bili veoma uzdržani. Nije bilo jasno da li o pitanjima etničkog identiteta ne žele da govore zbog straha od mogućih političkih posledica, ili ih to jednostavno ne zanima. Zbog toga su rezultati često bili u skladu s onim što Karaševci žele da se o njima zna, tj. istraživanje je dalo „politički korektne” rezultate. Karaševci su prilikom istraživanja isticali da su bliski i Srbima i Hrvatima, dok, s druge strane, nisu bili upoznati ni sa jednim konkretnim političkim procesom ili fenomenom u te dve sredine, a nisu pokazali ni naročito interesovanje za njih. Interesantni rezultati nagovešteni su samo u pogledu odnosa Karaševaca prema simbolima hrvatskog nacionalnog identiteta, odnosno prema hrvatskoj kulturi. Zapažena je prilična nezainteresovanost za davanje podrške hrvatskim nacionalnim reprezentacijama u sportu i potpuno nepoznavanje hrvatske kulture i nezainteresovanost za nju (muzika i film, pre svega). Istovremeno, uočena je prilična upoznatost s proizvodima popularne kulture i estrade u Srbiji.⁷

⁷ Istraživanje je vršeno tokom 2015. i 2016. godine, a istraživanjem su obuhvaćena sva karaševska sela i grad Rešica. Razgovarano je i sa predsednicima opština, i sa sveštenicima, i sa kulturnim radnicima. Istraživački tim je obišao sve crkve, manastir,

Nešto bogatiji rezultati dobijeni su analizom fejsbuk profila Karaševaca. Ovim indirektnim istraživanjima, kada ispitanici nisu svesni da su predmet istraživanja, trebalo je otkriti manifestacije karaševskog identiteta na javnim društvenim mrežama.⁸ Posebna pitanja ticala su se broja Karaševaca koji imaju fejsbuk profile, čime ispunjavaju svoje stranice, koliko imaju prijatelja i odakle su ti prijatelji i sl. Istraživanjem objava na fejsbuku obuhvaćeno je 60 odraslih osoba od otprilike 18 do otprilike 65 godina. U ispitanom uzorku ima 27 muškaraca i 33 žene. Šest osoba su starije (oko 60 ili više godina), 11 su starijih srednjih godina (50–60), 18 je mlađih srednjih godina (35–50), 13 je mlado (25–35), a 12 je jako mlado (18–25). Približno polovina njih živi u karaševskim selima ili u Rešici, a polovina je na privremenom radu u Nemačkoj i Austriji (druge evropske zemlje nisu zabeležene), a ima i iseljenika iz Australije. Ne postoje za sve ispitanike potpuni podaci, ali se na osnovu utiska može reći da velika većina ima srednju stručnu spremu: samo za nekolicinu se sa sigurnošću može reći da imaju završen fakultet. Ispitanici su iz svih karaševskih sela izuzev Jabalča. Zanimanja su razna; ima učenika, muzičara, pravnika, zemljoradnika i radnika. Svi profili su javni, pretpostavljam, zbog dva razloga: kao prvo, Karaševci se verovatno ne plaše da bi im neko sa strane mogao gledati profile, odnosno misle da nisu zanimljivi autsajderima; kao drugo, oni žele da ono što postavljaju vidi svako ko želi, a pre svega da vide drugi Karaševci. Na osnovu tih tehničkih i formalnih karakteristika moguće je izneti polaznu tezu po kojoj će Karaševci postavljati na svoje profile samo ono što je u skladu s preovlađujućim uverenjima ili interesima njihove zajednice. Ti profili, međutim, verovatno nose značajne informacije o tome koliko su Karaševci jedinstveni u percepciji, prihvatanju i razumevanju tih uverenja i interesa.

Svaki ispitanik je imao na svom profilu bar po nekoliko stotina prijatelja, a ima i onih koji su imali i po pet hiljada pratilaca. Njihovi prijatelji su uglavnom iz njihovog sela, ili iz karaševske oblasti, odnosno iz Rešice i okoline, a zatim iz bliže i dalje okoline njihove oblasti (Karaš Severin). Vrlo malo njihovih fejsbuk prijatelja je iz Hrvatske i Srbije. Ispitanici su izabirani na sledeći način. Pošto sam saznao koja su tipična karaševska prezimena, prvo sam tražio osobe sa takvim prezimenima; neke sam Karaševce i lično upoznao, pa sam pošao od njih. Zatim sam među njihovim prijateljima birao one koji imaju prezimena koja bi mogla biti karaševska, odnosno posmatrao sam gde izabrani živi ili gde je rođen. Ako bi se pogodilo i ime i mesto življenja ili rođenja, onda je vršena još jedna, dodatna provera sadržaja fejsbuk stranice. Na stranici je, da bi bila uzeta u obzir, morala da bude bar jedna objava na karaševskom govoru.

---

dom kulture, ambulantu, kafane, hotele u karaševskoj oblasti. Detaljno su proučena i karaševska groblja. Uz sve to, obavljani su intervjui sa oko 50 osoba različitog pola i uzrasta. Neki od rezultata istraživanja već su izneti u poglavlju o načinu izjašnjavanja.

⁸ O teorijskim problemima ispitivanja identiteta na fejsbuku vidi Zhao i dr. 2008.

Karaševska fejsbuk kultura se oslanja na fotografije. Velika većina fotografija se odnose na korisnika, na njegovu porodicu i kuću. U znatno manjoj meri postavljane su fotografije sela, odnosno njiva. Korisnici su se uglavnom slikali u svojoj kući i ispred svoje kuće, na slavljima, u mestima u Zapadnoj Evropi u kome žive i rade, na letovanju. Vrlo je malo slika u narodnoj nošnji: svega 10 takvih slika je zabeleženo. Samo je jedna fotografija zabeležila Poklade. Samo su dva korisnika postavljala svoje fotografije na kojima se vidi kako oni rade u polju. Postavljanje religioznih slika je relativno često, ali ne preterano. U jednom slučaju je, kod korisnika koji je očigledno ubeđeni katolik, nađena pravoslavna religiozna slika na ćirilici, na kojoj se traži da se pošalje dalje zbog sreće u kući i zaštite doma. U drugom slučaju je nađena slika sa religioznim motivima koju je izdala Rumunska pravoslavna crkva. U svega dva slučaja korisnik je postavljao više religioznih slika; obično se kod svakog korisnika može naći jedna ili dve slike biblijskih motiva sa religioznim tekstom, i to obično za Božić. U samo jednom slučaju nađena je šaljiva slika u vezi sa crkvom, i odnosi se na venčanje.

Objave se najčešće tiču održavanja porodičnih ili komšijskih odnosa (čestitanje rođendana ili imendana), govori se o hobijima (lov, fudbal, igrice, kuvanje, ljubimci) ili zanimanjima (popravka automobila, poljoprivreda), ali i o muško-ženskim odnosima (mlađi). Povremeno bude objava o nekom novinskom članku u rumunskim novinama koji govori o Karaševu ili Rešici, odnosno koji govori o mestima u Nemačkoj ili Austriji u kojima Karaševci rade.

Kada je reč o lingvističkim karakteristikama komunikacije na fejsbuku, može se izneti nekoliko zapažanja. Budući da nisam lingvista, preneću zapažene karakteristike karaševske komunikacije na fejsbuku kao laik, kako bi lingvisti koji taj segment nisu uzimali u obzir mogli da vide u kom pravcu se razvija pisani oblik karaševskog govora. Komunikacija je veoma svedena, i odnosi se na fotografije koje je korisnik postavio. Budući da su fotografije u najvećem broju slučajeva o samom korisniku, komentari su krajnje klišeirani (*lepi ste mi, mlogo godine (vam želimo), hvala, gde ste, sretan božić, sretan rođendan, sretan imendan*). U dosta slučajeva uopšte se ne postavlja komentar, nego su stavljaju emotikoni koji treba plastično da pokažu reakciju pratioca. Oni koji su otišli na rad u inostranstvo, datum odlaska gotovo uvek označe kao važan događaj. Pet puta je nađeno čestitanje imendana; nije nađeno nijedno čestitanje *slavenja* (slave). Jednom je čestitan prvi Advent. Petnaest puta se čestita Božić. Relativno retke objave ovog tipa posledica su toga što su Karaševci prilično neaktivni na fejsbuku, i što je većina počela da koristi fejsbuk relativno skoro (pre par godina). Slabo čestitanje Božića posledica je i toga što mnogi korisnici postavljaju slike sa prigodnih sajtova bez teksta za Božić, što bi trebalo da predstavlja čestitanje Božića svim pratiocima. Gotovo svi korisnici fejsbuka među Karaševcima koriste ekavicu prilikom komunikacije. Samo petoro je koristilo jekavicu, s tim da su je koristili prilično dosledno. Ikavica, na koju se pozivaju neki hrvatski

lingvisti, nije zabeležena. Upotreba hrvatskih reči ili sintagmi je veoma retka ili je gotovo nema. Uvek se piše „dobro veče” umesto „dobra večer”; „prijatno” umesto „dobar tek”; „familija”, a ne „obitelj” i sl. Samo u tri slučaja su primećeni kroatizmi: u jednom slučaju je upotrebljena reč „blagdani”, u drugom „dobar tek”, a u trećem upitna reč „tko”. U dva slučaja je primećena hibridna upotreba kroatizama „dobro večer”. Nije primećena nijedna upotreba novohrvatskih reči. Najčešće se za označavanje glasa *đ* koriste slova *dj*, ali u nekoliko slučajeva je primećeno i *gj* („Sretan rođendan”, „Sretan rogiđendan”). U dva slučaja javlja se i oblik „Sretan rođen dan”, a u jednom „srecian rogen dan” (prema rumunskom pravopisu). Red reči u rečenici je kao u rumunskom jeziku, na primer: „Si lepa”. Mesto pomoćnog glagola nije uvek striktno određeno: ponekad se javlja posle prideva „Jako lepa si mi”, a ponekad ispred glagola „zašto ti se ne ženiš”. Takođe, ponekad se upitna reč i pomoćni glagol pišu sastavljeno „kakosimi” („kako si mi”), a ponekad se tako pišu glagol i povratna zamenica „ne bojse” („ne boj se”). Vrlo često se upotrebljavaju karaševske reči poput „lam”, „če”, „devka”, „nena” i sl, kojih nema u hrvatskom ili srpskom. Zamenice u prvom i drugom licu množine u dativu su kao u lokalnom karaševskom govoru (vim – vam; nim – nam). I zamenice u drugom licu množine u akuzativu zadržavaju se često u starom karaševskom duhu („volim vi”). Dosledno se primenjuju karaševske konstrukcije kao kalkovi prema rumunskom jeziku: „da se radujete od njega”. Isto se odnosi i na sintagme „glediš na neku” i „glidiš na neku”. Karaševski govor odlikuje i završetak reči na *i* umesto na *a*: „kudi” (kuda) i „svudi” (svuda). Vrlo je često izostavljanje lične zamenice, takođe kao kalk prema rumunskom („Vi pusim” – ljubim vas; „Ste veliki” – veliki ste). Primetno je zatvaranje *o* u *u* („Ja vi lepo puzdravlja”; ili „uvaki ostanu”). Relativno dosledno se čuva i *l* u trećem licu jednine muškog roda u prošlom vremenu (naučil, bil). Primećeno je u dva slučaja izostavljanje slova *d* u broju jedan („i ja bi jenoga”). Jednom je rečeno „srečan božič”; kod većine nije moguće proveriti da li greše u tom smislu zato što koriste slova bez dijakritika (slovo *c* da označe glasove *č* i *ć*). Glas *ć* se ponekad piše kao *c*, ponekad kao *tj*, ponekad kao *cj*, a ponekad *ci* („srecian rogen dan”). Umesto *k* se ponekad koristi slovo *c*, po rumunskom pravopisu („caco si”). Superlativ se, kako je to uobičajeno u karaševskom govoru, gradi od nepromenjenog prideva sa dodatkom reči *naj* (*naj lep*, *naj slatki*). Vrlo često se piše „fala” umesto „hvala”. Najviše je postova na rumunskom, zatim na karaševskom, pa na engleskom i, veoma retko, na nemačkom.

U pogledu jezika koji se upotrebljavaju, ispitanici se mogu podeliti u tri grupe. Prvu grupu čine oni koji uglavnom koriste rumunski jezik, uz povremene objave na karaševskom. Druga grupa su oni koji gotovo podjednako koriste rumunski i karaševski. Treća grupa, brojučano najmanja, sastavljena je od onih koji gotovo isključivo koriste karaševski. Ova podela donekle korespondira s generacijskom podelom. Pripadnici starije generacije koriste gotovo isključivo

karaševski govor, pripadnici srednje generacije podjednako upotrebljavaju oba jezika, dok mlađi gotovo isključivo koriste rumunski jezik prilikom komunikacije i prilikom postovanja, uz vrlo retke objave na karaševskom. To takođe korespondira sa brojem i nacionalnom pripadnošću prijatelja koje svaki korisnik ima. Što je više prijatelja, to je veći broj njih koji su Rumuni, pa se i komunikacija mora odvijati na rumunskom jeziku. Stariji Karaševci uglavnom komuniciraju sa drugim Karaševcima, pa je logično što koriste uglavnom karaševski. Komunikacija sa prijateljima iz Hrvatske i Srbije postoji, ali je relativno malobrojna. Svi Karaševci koji se bave muzikom, a izgleda da ih ima priličan broj, imaju mnogo intenzivnih kontakata sa srpskim muzičarima. S druge strane, svi gastarbajteri iz Karaševa imaju prijatelje iz Hrvatske.

Kod većine posmatranih korisnika fejsbuka nacionalni identitet nije vidljiv. Ne postavljaju se vesti iz Hrvatske (niti iz bilo koje države ili nacije), ne bave se temama koje su vezane za Hrvatsku, niti manifestuju svoju nacionalnu pripadnost na bilo koji način. Izuzetak je nekolicina korisnika koji čine oko 10% ispitanih. Od 60 pregledanih naloga, samo je u šest slučajeva pokazan jasan „jednokratni” hrvatski nacionalni identitet. Trojica Karaševaca (jedan je na radu u Nemačkoj) i jedna Karaševka promenili su svoje profilne slike kako bi, u sklopu opšte nacionalne akcije u Hrvatskoj, podržali hrvatsku fudbalsku reprezentaciju na evropskom prvenstvu u fudbalu, slikavši se sa znakom Hrvatskog nogometnog saveza i parolom „Budi ponosan”. Jedan Karaševac je postavio plakat kandidata *Zajedništva Hrvata* za deputata, na kome piše „Ne zaboravite svoje korijene”. Samo je u jednom slučaju pokazana simpatija za hrvatske nacionalističke pesme (za pesmu Thompsona i prijatelja „Lijepa li si”), koje su napravljene za 20. godišnjicu stvaranje hrvatske države. Samo je u jednom slučaju pokazan interes za hrvatsku političku scenu, odnosno za društveno-političke procese u Hrvatskoj. Jedan Karaševac je postavio snimak sednice hrvatske skupštine u kojoj Ivan Pernar kritikuje pristupanje Hrvatske NATO-u i EU. To je više kritika globalizma, ali i kritika aktuelne politike hrvatske vlade, nego pokazatelj pripadništva hrvatskoj naciji. Tim pre što je taj video preuzet sa naloga srpskog reditelja i voditelja Borisa Malagurskog. Dve starije ženske osobe su na svojim stranicama okačile obaveštenje *Hrvatske grančice*, glasila *Zajedništva Hrvata u Rumuniji*. Ono što ove podatke čini relativno nepouzdanim i nejasnim pokazateljima jeste to što su to praktično izolovane objave, jedine tog tipa na celoj stranici. Ni pre ni posle njih korisnik ne pokazuje sličnu tendenciju, ne zna se šta tačno misli i da li ga to zaista zanima. Jedan Karaševac je na svom profilu prvo podržao svog hrvatskog kandidata za deputata, da bi kasnije postavio rumunsku zastavu sa tekstom „ponosan na to što je Rumun”.

Interesovanje za rumunski identitet i rumunsku političku scenu jednako je interesovanju za hrvatsku politiku i hrvatski identitet. Jedna Karaševka je postavila nekoliko simboličnih slika i fotografija povodom nacionalnog dana Ru-

munije (1. decembar): sliku rumunske zastave i sliku cveća u bojama rumunske zastave. Jedan ispitanik je na svojoj stranici nekoliko puta postavljao grb svog omiljenog fudbalskog kluba iz Rumunije (Steaua), dok je jedan postavio snimak borbe čuvenog rumunskog kik boks borca (Catalin Morosanu). Jedna korisnica je postavila sliku rumunskog predsednika, komentarišući kako ne izgleda loše, i u šaljivom tonu je istakla činjenicu da je on Namac. Jedna Karaševka srednjih godina je postavila snimak intervjua s rumunskim predsednikom. Ne treba zaboraviti ni već pomenutog korisnika koji je podržao i Hrvatsku i Rumuniju.

Nema direktnih poistovećivanja sa srpskom nacijom, niti interesovanja za srpsku političku scenu. Međutim, u dva slučaja nađeno je izražavanje velikih simpatija za srpsku istoriju i trenutne srpske uspehe u sportu. Jedan visokobrazovani Karaševac na radu u Austriji postavio je tekst o saboru u Firenci 1439, na kome su pravoslavni patrijarsi, da bi dobili pomoć Vatikana u odbrani od Turaka, pristali da priznaju vrhovnu vlast Vatikana. Prema tom tekstu, svi pravoslavni patrijarsi su se složili osim srpskog patrijarha. Taj čin srpske crkve delovao je, navodno, i na druge patrijarhe koji su onda počeli da povlače svoju saglasnost. Od tada, i zbog toga, Vatikan, kaže tekst dalje, mrzi Srbe i pokušava da ih kazni. Drugi Karaševac je okačio montiranu fotografiju Novaka Đokovića koja pokazuje njegovu nadmoć nad Nadalom, Federerom i Marejem, uz komentar: „Jedan je Nole”. Pojedini Karaševci, za koje iz ličnih kontakata znam da su gorljivi zagovornici srpske „struje” među Karaševcima, na svojim profilima nemaju ništa što bi na to moglo da upućuje.

Još je teže naći bilo kakve nagoveštaje delovanja nacionalnog ili etničkog identiteta u svakodnevnom životu ili u „običnim stvarima”. Jedna Karaševka, kojoj je u posetu došla prijateljica iz Hrvatske, postavila je fotografiju na kojoj se nalaze njih dve kako piju kafu. Jedan od komentara njenog fejsbuk pratioca sa karaševskim imenom i prezimenom bio je: „jedna hrvatica i jedna rumunka dobro se razumu na jednoj casi pica”. Ona je odgovorila: „tako treba nie vazno ko je ko vazno kako smo”. Ova Karaševka je poistovećena sa Rumunkom, ali ona u tome nije videla bilo šta problematično.

O letovanju postoji relativno malo informacija. Ipak, desetak Karaševaca je nekako postavilo informacije o tome gde su i kada letovali. Nije primećen neki jasniji obrazac biranja mesta za letovanje ili zimovanje: jedna je porodica letovala u Španiji, druga u Italiji, treća u Francuskoj, četvrta u Rumuniji, peta i šesta u Crnoj Gori, sedma i osma u Hrvatskoj, deveta u Grčkoj. Ovi koji su bili u Grčkoj posetili su pravoslavni manastir *Meteori*. Jedna od porodica koja je letovala u Hrvatskoj iskoristila je priliku da obiđe Međugorje. Nikakvih komentara o letovanju nema, tako da se ne može izvući bilo kakav zaključak o njihovim osećanjima ili iskustvima.

Samo je jedan od pregledanih naloga sadržavao informacije, snimke ili objave u vezi sa ozbiljnom, pop i rok muzikom. Jedna korisnica je postavila snimke

Selin Dion i Bijonse. Nema nikakvih ukazivanja na to da Karaševci, ma gde živeli, slušaju zapadnu popularnu muziku. Nema naznaka da Karaševci gledaju holivudske ili neke druge zapadne filmove. Nema bilo kakvih pokazatelja da postoji interesovanje za neke kulturne manifestacije (slikarstvo, vajarstvo, fotografija, muzika, književnost), nema interesovanja za naučna dostignuća. Takođe, veoma je malo interesovanja za važne društveno-političke teme. Te retke objave tiču se Rumunije, a u dva slučaja nekih globalnih promena. Na osnovu svega toga može se, uz dosta rezervi, reći kako među Karaševcima ima malo onih koji su zainteresovani za tzv. višu kulturu i za nepraktične stvari, odnosno za intelektualna ili filozofska pitanja, tačnije, nema mnogo onih koji su zainteresovani za bavljenje ozbiljnijim društvenim pitanjima.

Kada je reč o zabavi, stvar stoji sasvim drugačije.⁹ Mnogo postova se odnosi na domen popularne kulture. Nekoliko stotina pevača i glumaca iz Srbije je citirano ili preporučeno, odnosno postavljena je njihova slika ili snimak njihove pesme. Među njima su uglavnom, ili gotovo isključivo, pevači novokomponovane narodne muzike i tzv. turbofolk muzike. Pomenuti su i najpoznatiji pevači starije i srednje generacije (Miroslav Ilić, Lepa Brena, Svetlana Ceca Ražnatović, Nada Topčagić, Zorica Brunclik, Mitar Mirić, Seka Aleksić), ali i mlađi pevači koji nisu toliko poznati široj javnosti (Aleksandra Prijović, Andreana Čekić), pa i pevači zabavne muzike (Đorđe Balašević, Jelena Tomašević). Jedan veliki broj pevača iz Bosne takođe je popularan među Karaševcima (Mahir Bureković, Šako Polumenta), ali je tu scenu sada teško razdvojiti od srpske novokomponovane muzičke scene. Zanimljivo je da nema pomena onih popularnih pevača iz Srbije koji su blizu onoga što se naziva „izvornom narodnom muzikom” (Staniša Stošić, Predrag Gojković Cune, Predrag Živković Tozovac, Lepa Lukić i dr), kao ni pevača koji su se u okviru te muzike približili onome što se podvodi pod „umetnost” (Toma Zdravković, Merima Njegomir). Svega 20 pevača ili grupa iz Rumunije je na taj način komentarisano, a iz Hrvatske samo pet izvođača (Severina, *Srebrna krila*, Krunoslav Slabinac, *Colonia* i Zlatko Pejaković). Ti podaci se poklapaju s onima koje smo dobili i od samih Karaševaca prilikom razgovora: praćenje hrvatske muzičke scene je zanemarljivo. Nema postovanja u vezi sa makedonskim (izuzetak je Toše Proeski) i bugarskim pevačima.

⁹ Karaševci sličnu tendenciju pokazuju i na youtube-u. Postoji jako mnogo postavljenih snimaka svadbi i veselja, pa i običaja i političkih manifestacija. Političke manifestacije nisu potpuno zanemarene (snimak posete Stjepana Mesića Karaševu pregledalo je blizu 1500 ljudi, a snimak posete Ive Sanadera manje od 400 ljudi; vidi <https://www.youtube.com/watch?v=h9GtOiBaKk0>; https://www.youtube.com/watch?v=Duxfqa02_vE). Snimci pojedinih karaševskih svadbi pregledani su i po više od 7000 puta, dok su snimci nekih običaja pregledani oko 4000 puta. Veoma retki komentari dolaze iz Srbije i Bosne.

Nisu samo pevači iz Srbije i Bosne popularni među Karaševcima. Korisnici rado i često postavljaju inserte ili izreke iz srpskih filmova („Mrtav ladan”, „Žikina dinastija”), iz srpskih serija („Moj rođak sa sela”, „Bela lađa”, „Kamiondžije”), a jednom je postavljen i insert iz bosanske televizijske serije („Lud, zbunjen, normalan”). Samo dva korisnika su postavili snimke rumunskih serija i filmova. Nije primećena nijedna objava o bilo kom hrvatskom filmu ili seriji. Preuzimaju se šaljivi postovi uglavnom sa rumunskih (femina.ro; WOWbiz.ro; Teo Trandafir; romania) i srpskih fejsbuk stranica koje su specijalizovane za to (Ja jesam budala, al’ meni je bar zanimljivo; Balkanija.info; Jebes google pitaj mene hahahahaha; komicnistatusi.rs; smesne i zanimljive slike; vicevi video Buva; Balkandzije.net; Pink Klipovi). Samo tri korisnika preuzeli su religiozne slike sa hrvatskih sajtova (str.kapljice ljubavi bozje; Vjera je put života; Medjugorje 25.06.1981.). Verske slike se preuzimaju i sa rumunskih sajtova (Sfantul Nectarie). Mogu se naći profili na kojima su istovremeno i srpski filmovi, i srpski pevači, i hrvatske katoličke religiozne poruke, i rumunske pravoslavne religiozne poruke, i snimak intervju sa rumunskim predsednikom, i obaveštenje Hrvatske grančice.

Posebnu zanimljivost predstavljaju tragovi „kulturne intimnosti” s okolnim nacijama. Zabeleženo je oko desetak citata iz srpskih pesama, filmova i serija, kao i citata srpskih glumaca ili pisaca. Uz pomoć tih citata na kratak način se saopštavaju veoma složena osećanja ili suptilne poruke, za koje bi trebalo potrošiti mnogo reči kako bi se objasnile. Da bi se takva simbolička komunikacija odvijala, neophodno je da pošiljalac i primalac poruke koriste isti kulturni kod. Ti citati poznati su i razumljivi, što zbog teksta, što zbog povezivanja sa raznim situacijama u prošlosti u kojima su zajedno izgovarane ili slušane, svakom unutar određenog kulturnog kruga, dok su za svakog izvan njega nerazumljivi ili razumljivi na drugi način. Onaj ko koristi te citate, na isti način i s istim konotacijama kakvi se javljaju i u društvenom miljeu u kome su ti citati nastali, pokazuje da dobro razume kulturni kontekst u kome su ti citati nastali, tj. pokazuje da je kultura „korisnika” veoma bliska kulturi „proizvođača”. Ne samo da se ti citati dobro razumeju, nego oni uspevaju i da emotivno angažuju korisnika. Te citate u slučaju Karaševaca uglavnom koriste devojke. Tako mlada Karaševka iznad svoje slike u rodnom selu na kojoj se vidi drveće postavlja tekst: „Vetar duva, granje njiše”. To je stih iz pesme „Mala soba tri sa tri” srpske pevačice narodne muzike Snežane Đurišić. Druga mlada Karaševka koja živi u inostranstvu, prilikom posete svom selu, želeći da pokaže svoje emocije, iznad svoje slike u tom selu postavlja stih pesme Radeta Jorovića „Selo moje lepše od Pariza”. Jedna mlada devojka upućuje poruku svom momku stihovima pesme MC Stojana: „Bez tebe ne mogu, ne želim i neću”. Književni citati su veoma retki, ali su pronađena dva. Jedan je iz knjige Žarka Lauševića, a drugi iz knjige Meše Selimovića. Alegorije ili metafore se takođe prave na račun likova iz popularne

kulture u Srbiji. Ispod slike jedne pevačice iz Karaševa njeni prijatelji su stavili komentar: „Lepa Brena iz Rumunije”.

Lokalni identitet (ili, drugim rečima, promišljanje u lokalnim okvirima) takođe je, osim preko fotografija, veoma slabo izražen na stranicama korisnika. Nađene su svega tri takve objave. U jednom slučaju jedna se mlada Karaševka (koja izgleda da živi u inostranstvu) žali drugarici da je u Klokotiću sve pusto, da nikog nema, pa je zove da dođe. Jedan Karaševac u trenutku naleta adrenalina piše „ajmo karaševci”, a jedna Karaševka komentariše sliku svog druga rečima: „Najlep dete od svi 7 sela” (karaševska oblast sastavljena je od sedam sela). Ni širi regionalni identitet nije naročito izražen. Samo je jedan korisnik, nejasno s kojom namerom, postavio kartu Banata na svom profilu. Etnički identitet je takođe veoma nerazrađen. Samo jedan Karaševac koristi sintagmu „karaševski narod”, govoreći o tome kako su u prethodnom periodu mnogo toga izgubili kao narod. Na stranici jednog lokalnog političkog funkcionera nema nikakvih pomena hrvatskog imena, već se isključivo govori o interesu Karaševaca.

Zaključak

Na osnovu dobijenih rezultata može se doneti zaključak da se Karaševci u smislu društveno-političke orijentisanosti i pripadnosti kolebaju između Hrvatske i Rumunije. Preko dve decenije intenzivnog rada na građenju hrvatskog nacionalnog identiteta nije prošlo bez rezultata, ali nije donelo bitne promene u njihovom kulturnom obrascu i opštim životnim stavovima. Njihova nacionalnost je prilično praktična, u velikoj meri ekonomski motivisana, ali se čvrsto oslanja na katoličke temelje.¹⁰ U pogledu viših i/ili bazičnih aspekata kulture (religija) njihova veza sa hrvatskom nacijom je neupitna. Ta veza se ojačava putem planskog odvajanja kako od srpskih i rumunskih uticaja, tako i od minimiziranja značaja regionalne osnove njihovog identiteta. Međutim, u pogledu nižih aspekata kulture, svakodnevne kulture ili kulture zabave, Karaševci su od Hrvatske jako daleko. Tu je uticaj Srbije veoma primetan. Kako sada stvari stoje, uzimajući u obzir odnose moći kako u karaševskoj zajednici tako i u regionu, čini se da je proces kroatizacije Karaševaca nezaustavljiv. To, za same Karaševce ima i pozitivne posledice, ali za očuvanje njihovog tradicionalnog kulturnog obrasca je pogubno. Ne samo da se taj obrazac gubi, nego se on menja i reinterpretira u skladu sa političkim interesima.

---

¹⁰ Uticaj katoličke crkve na konstrukciju hrvatskog nacionalnog identiteta među Karaševcima ne poriču ni katolički velikodostojnici, s tim da ga oni tumače kao pozitivnu borbu za očuvanje identiteta (vidi <http://www.vecernji.hr/hrvatska/josip-bozanic-danije-crkve-i-svecenika-hrvati-u-rumunjskoj-ne-bi-se-odrzali-1023872>).

Literatura

- Birta, I. 1993. *Karaševci: narodne umotvorine sa etnološkim osvrtom*. Bukurešt.
- Blažanović, J, J. Vukobratović. 2017. *O glazbeni idiomima Karaševaca*. Zagreb, rukopis.
- Crețan, R, P. Kun and L. Vesalon 2014. From Carasovan to Croat: The 'Ethnic Enigma' of a (Re)Invented Identity in Romania. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 16 (4): 437–458.
- Kertzer, D. I. and D. Arel. 2002. "Censuses, identity formation, and the struggle for political power". In *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity and Language in National Censuses*, Kertzer, D.I. and D.Arel (eds.), 1–43. Cambridge University Press.
- Novak, M. 1996. Predgovor. U *Pogleni, Bože, na naše slze*, M Šera, 4–8. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Petrović, E. 1988. Etnički identitet kao element teorije o etnosu. *Etnoantropološki problemi* 3: 7–16.
- Radan, M.N. 1994. Problemi porekla Karaševaka. Novi Sad. *Temišvarski zbornik* 1: 147–151.
- Zhao, S., S. Grasmuck and J. Martin. 2008. Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in human behavior* 24: 1816–1836.

Izvori

- <http://www.vecernji.hr/hrvatska/josip-bozanic-da-nije-crkve-i-svecenika-hrvati-u-rumunjskoj-ne-bi-se-odrzali-1023872>
- <https://www.youtube.com/watch?v=h9GtOiBaKk0>
- https://www.youtube.com/watch?v=Duxfqa02_vE
- <http://direktno.hr/en/2014/dijaspora/46265/U%C4%8Denici-pripadnici-hrvatske-manjine-prvi-puta-u-domovini-svojih-predaka.htm>;
- http://gorila.jutarnji.hr/vijestigorila/gorila_vijesti/hrvatska_i_svijet/svijet/hrvati_u_rumunjskoj/.
- <http://www.docfoc.com/croats-serbs-or-simply-karasevci-three-ethniconational-identities-within>, novembar 2016.

Saša Nedeljković

Department of Ethnology and Anthropology,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Serbia

From local and regional to national: Construction of Krashovian identity in the XXI century

Identities of Krashovani has not so far been the subject of serious and systematic research by sociocultural anthropologists. Therefore, an attempt has been made in this paper to highlight this problem from the position of the mentioned

discipline. The change in the manner of Krashovani declaring through history was analyzed, but also the process of constructing their contemporary identity formula at the institutional level, as well as the application and development of identities at the interactive and individual level. In addition to field research, conducted in 2015 and 2016 in Carasova, the material was collected through review of media reports, as well as observing Facebook's accounts.

Key words: Krashovani, Croatia, Serbia, Romania, ethnic identity, national identity, culture

Du local et du régional au national: construction de l'identité des Carashovènes au XXI siècle

Jusqu'à maintenant l'identité carashovène n'a généralement pas fait l'objet des recherches des anthropologues socioculturels. C'est pourquoi dans ce travail nous avons tenté d'élucider le problème des positions prises par les représentants de cette discipline. Les changements survenus dans la manière des Carashovènes de se déclarer au cours de l'histoire ont été analysés, puis a été étudié le processus de construction de la formule identitaire contemporaine des Carashovènes au niveau institutionnel aussi bien que l'application et l'élaboration des formules identitaires à l'échelle interactive et individuelle d'identification. En plus d'une étude de terrain menée au cours des années 2015 et 2016 à Carashova, les matériaux ont été collectés par l'examen des rapports médiatiques, mais aussi par le suivi des comptes Facebook des Carashovènes.

Mots clés: Carashova, Croatie, Serbie, Roumanie, identité ethnique, identité nationale, culture

Primljeno / Received: 18. 07. 2017.

Prihvaćeno / Accepted: 8.12.2017.